

Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis

Beschermvrouwe H.K.H. Prinses Beatrix

Bestuur

jhr. mr. C.A. de Beaufort, voorzitter
jhr. drs. F.W.W.H. van Coeverden, secretaris
mr. F.A. Bakker, penningmeester
ir. H. Hengeveld
drs. L. Folkertsma

Secretariaat

secretaris@vorg.nl

Financiën

penningmeester@vorg.nl, IBAN NL48INGB0005467046.

Contributie

Leden € 30,-; gezinslid € 15,-; leden jonger dan 25 jaar € 15,-; donateurs € 45,-

Redactiecommissie

dr. F.W. Schmidt, voorzitter
jhr. A.J. Gevers
dhr. G.T. Hartong
drs. J. ten Hove
drs. M. Klomp
dhr. K. Leeffers
drs. Js. Mooijweer
drs. O.G.J. Ottens
dr. C. Trompetter
K. de Weerd MA, secretaris

Bibliotheek

ondergebracht bij de Athenaeumbibliotheek
Het Klooster 12, 7411 NH, Deventer, tel. 0570 – 67 57 00.
www.bibliotheekdeventer.nl/athenaeumbibliotheek

Leden van de Vereeniging ontvangen het jaarboek *Overijsselse Historische Bijdragen* gratis.

Website

www.vorg.nl

Overijsselse Historische Bijdragen

Overijsselse Historische Bijdragen

Verslagen en mededelingen van de Vereeniging tot beoefening van
Overijsselsch Regt en Geschiedenis

135e stuk 2020

ISBN 978 90 8704 854 9

© 2020 Vereniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis.

www.vorg.nl

Uitgeverij Verloren

Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

www.verloren.nl

Omslagontwerp: Tanja Stropsma, Hilversum

Typografie: Rombus Design, Hilversum

Druk: Wilco, Amersfoort

De Vereniging heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de Vereniging wenden.

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher

Inhoud jaargang 2020

Voorwoord Frits Schmidt	7
In memoriam: Lydie van Dijk Albert J. Mensema	9
Een grafveld uit de trechterbekercultuur in Dalfsen Het begin van vijfduizend jaar begraving en bewoning Henk van der Velde	13
Taal in lagen Een zeer beknopt overzicht van de taalgeschiedenis van Overijssel Dr. Harrie Scholtmeijer	39
Op reis met Jan de Lat Deventer uitgever van stedenwijzers en zakatlassen Kees Leeffers	61
Sebastiaen Wermbouts Stads-, Staten- en Athenaeumdrukker in Deventer, 1614-1636 Georg Hartong en Henk Nalis	81
Overijssel in de Beschrijvinghe van alle de Neder-landen (1612) door Lodovico Guicciardini Clemens Hogenstijn	105
Zedelijke verbetering als levensdoel Egbert Tobi, gevangenispastor te Deventer Dr. Cees Houtman	123

De maçonnieke Hulpbank voor Minvermogenden in Kampen, 1875-1940 Dr. Iet Erđtsieck	143
De opkomst van de Twentse textielindustrie Joan H. Beune	161
De kringleider en het Uniemanneke Een broederstrijd vanaf de Tweede Wereldoorlog Martin van der Linde	183
Literatuursignaleringen	201
Auteurs	205

Voorwoord

Voor u ligt het 135e stuk van de *Overijsselse Historische Bijdragen*. Ook dit keer biedt de redactie u weer een aantal verrassende artikelen aan, maar wij beginnen de bundel met een door Albert J. Mensema geschreven in memoriam over onze oud-voorzitter Lydie van Dijk.

Vorig jaar was de zoektocht naar de laatste bever van Zalk te volgen. Dit jaar rekken we met een tweetal bijdragen de geschiedenis van Overijssel op. Archeoloog Henk van der Velde legt in zijn bijdrage de betekenis van de opgravingen nabij Dalfsen uit. De vondsten hebben ons meer inzicht verschaft over de trechterbekercultuur en over de toenmalige bewoners van deze streek. Harrie Scholtmeijer is als streektalkundige op zoek gegaan naar de herkomst van het Nedersaksisch. Aan de hand van de herkomst en uitspraak van woorden schetst hij de invloeden van buitenaf en daarmee de culturele raakvlakken die met deze buiten dit gewest gelegen gebieden bestaan hebben.

De geschiedschrijving van de zeventiende en achttiende eeuw is nogal holandocentrisch van aard. Daardoor raken ontwikkelingen in Oost-Nederland soms ondergesneeuwd. Dat in die tijd in Deventer nog steeds drukkers en uitgevers actief waren die kwalitatief en soms ook heel innovatief bezig waren, is daardoor weleens buiten de geschiedschrijving gebleven. In deze bundel wordt een tweetal van hen aan de vergetelheid ontrukkt. Zo beschrijft Kees Leeffers het leven en werk van Jan de Lat en heeft het schrijversduo Georg Hartong en Henk Nalis het licht over Sebastiaen Wermbouts laten schijnen. Nauw verwant hieraan is het artikel van Clemens Hogenstijn. Hij onderzocht wat de bijdrage van Lodovico Guicciardini aan de geschiedschrijving van dit gewest is geweest.

Cees Houtman schrijft in zijn artikel over Egbert Tobi, halverwege de negentiende eeuw gevangenispastor te Deventer. Hoe theologisch onderlegd was deze man en welke standpunten nam hij in deze theologisch roerige tijden in? Iet Erdtsieck beschrijft in haar bijdrage de inspanningen van de Kamper vrijmetselaarsloge om de economische positie van de plaatselijke middenstand te versterken. In het laatste kwart van de negentiende eeuw waren de vrijmetselaren bereid via een Hulpbank geldleningen te verstrekken aan kleine ondernemers, die over te weinig geld beschikten om te kunnen investeren. En niet zonder succes. De Tweede Wereldoorlog maakte een eind aan dit initiatief.

Hoewel er best wel behoefte aan is, kennen we in onze bundel weinig overzichtsartikelen. In deze jaargang echter schetst Joan Beune de opkomst en technische ontwikkelingen van de Twentse textielindustrie.

Tot slot mag in 2020, het jaar van de viering van 75 jaar vrijheid, een artikel over de Tweede Wereldoorlog natuurlijk niet ontbreken. Martin van der Linde tekent in zijn artikel het verhaal op van de gebroeders Pit uit Steenwijk. De een was verzetsman en de ander collaboreerde met de vijand. Dat leverde uiteraard de nodige dilemma's op.

Namens de redactie wens ik u veel leesplezier.

Frits Schmidt,
voorzitter van de redactie

In memoriam: Lydie van Dijk

Tijdens mijn werkzame leven als archivaris bij het rijksarchief in Overijssel, het gemeentearchief van Zwolle en het Historisch Centrum Overijssel te Zwolle, had ik wel eens van doen met Lydie van Dijk. Ik kan me nog goed herinneren dat ik voor het eerst bij haar thuis kwam aan de Waterstraat, waar naartoe zij verhuisd was vanuit de Telemannstraat. Dat moet aan het einde van de jaren zeventig van de vorige eeuw zijn geweest, want per 1 augustus 1978 was zij aan de Waterstraat gaan wonen en per 29 augustus 1985 had zij het huis aan de Ter Borchstraat tot haar woonstee gekozen. Wel weet ik nog goed dat zij vertelde aan zweefvliegen te doen, iets dat ik totaal niet verbond met een functie bij een museum. En het feit dat je dat deed te Lemelerveld werd mij toen ook duidelijk, terwijl ik geen ander vliegveld kende dan dat bij Enschede in Twente. Tot mijn spijt kan ik mij niet herinneren daar aan de Waterstraat de deftige verschijning van een Noorse boskat waargenomen te hebben, die in de huizen die zij nadien bewoonde zo nadrukkelijk en sierlijk aanwezig was.

Troffen we elkaar vanuit het werk niet zo vaak, dat veranderde zeker toen we elkaar beter leerden kennen bij de Vereniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis (VORG). In 1997 trad Lydie toe tot de redactie van het jaarboek van de VORG, de *Overijsselse Historische Bijdragen*. Dat bleef zij tot het moment dat een slepende ziekte aan het redactielidmaatschap een eind maakte. Niet alleen was zij gewoon redactielid, maar ook, na het terugtreden van Martien Franken, de voorzitter en spil van de redactie.

Toen Lydie van Dijk in 1976 lid werd van de Culturele Raad van Overijssel, sprak het voor zich dat zij zich ook aanmeldde voor het lidmaatschap van de VORG. Zij had net haar studie kunstgeschiedenis afgerond aan de Universiteit van Amsterdam. Niet voor niets had zij als bijvak geschiedenis gekozen. In 1979 verruilde zij haar functie bij de Culturele Raad voor die van conservator bij het Provinciaal Overijssels Museum, later het Stedelijk Museum Zwolle. Voor haar was het een 'droombaan', getuige ook het feit dat zij haar functie bij het museum tot haar pensionering in september 2009 trouw bleef.

Voor de *Overijsselse Historische Bijdragen* leverde zij in 1989 haar eerste bijdrage, met een artikel over de Zwolse kunstenaarsfamilie Grasdorp uit de zeventiende eeuw.

De Zwolse geschiedenis lag haar nauw aan het hart, niet alleen omdat zij daar professioneel mee te maken had, maar ook uit werkelijke belangstelling. Lange jaren maakte zij ook deel uit van de redactie van het Zwols Historisch Tijdschrift.

Tot het bestuur van de VORG trad zij toe in 1999, in de verantwoordelijke functie van secretaris. Ik was toentertijd penningmeester en in die functies troffen we elkaar dikwijls. Ik assisteerde haar bij het gereedmaken van de convocaties, toen nog handwerk. En dat gebeurde bij elkaar, veelal aan de tafel in de eetkamer, wat resulteerde in gezamenlijke maaltijden. Maaltijden die zich voortzetten na haar verhuizing in het voorjaar van 2006 naar het boerderijtje aan de Nilantsweg te Schelle, ten westen van Zwolle, aan de IJssel.

Haar lidmaatschap van het bestuur van de VORG eindigde in 2003, maar haar werk als redactielid ging onverdroten voort. Voorts was zij natuurlijk dé *trait-d'union* tussen de VORG en het museum. Het museum zelf was immers ook voortgekomen uit de VORG. Het probleem met de collectie – voor een groot deel eigendom van de VORG – was dat de herkomst van de vele voorwerpen in het verleden van het museum niet goed gedocumenteerd was. Als secretaris van de VORG was zij begonnen de inventarisatie van de eigendom van de verschillende museumstukken goed te documenteren. Een klus waar haar voorganger als secretaris, de rijksarchivaris in Overijssel mr. E.D. Eijken, zijn tanden al op had stukgebeten. Lydie van Dijk heeft die klus tijdens haar secretariaat, maar ook als conservator van het museum, tot haar grote spijt niet kunnen klaren.

Na haar pensionering als conservator op 18 september 2009, heeft Lydie van Dijk zich ook nog verdienstelijk gemaakt voor de Stichting Museum Sjoel Elburg. Niet alleen was zij bestuurslid van de stichting, ook trad zij op als vrijwilliger in de functie van ‘conservator’. Sedert 2013 volgde zij een ambachtelijke keramische opleiding te Gouda, met als resultaat fraaie schalen en vazen. Op de boerderij te Schelle onderhield zij de grote en uitgebreide tuin met kas. Voor haar grote passie, de Noorse boskatten, was er eveneens voldoende ruimte.

Begin 2017 werd bij Lydie van Dijk de ziekte van Pick geconstateerd. Reden waarom zij zich nadien terugtrok uit de verschillende besturen en redacties. Eind 2018 was die aandoening zover gevorderd dat het noodzakelijk werd te zoeken naar professionele verzorging. Spreken was zo goed als onmogelijk en haar motoriek gaf eveneens grote problemen. Op 10 januari 2019 werd zij overgebracht naar verzorgingstehuis Zandhove bij Zwolle. Aan een hartstilstand overleed zij daar op 22 januari 2019. Op dinsdag 29 januari vond onder grote belangstelling de uitvaart plaats in de aula van crematorium Kranenburg te Zwolle.

Lydie van Dijk werd op 27 juni 1945 te Dordrecht geboren als Elisabeth Anna. Sedert het najaar van 1978 vond zij haar levensgezel in Henk Egberts, met wie zij in juni 2006 huwde. Niet lang na het verscheiden van Lydie overleed ook Henk Egberts, op 21 mei 2019 te Zwolle.

Ik had het voorrecht om na het overlijden van Lydie enkele malen met Henk over Lydie te spreken om mij voor te bereiden op dit in memoriam. Aan beiden denk ik met

genegenheid terug en ik mis de gastvrijheid van hun huis, met de statige en eigenzinnige Noorse boskatten.

Albert J. Mensema

Een grafveld uit de trechterbekercultuur in Dalfsen

Het begin van vijfduizend jaar begraving en bewoning

Inleiding

In 2015 stuitte archeologen op een verrassende vondst. Tijdens een opgraving voorafgaand aan de bouw van een nieuwe woonwijk in Oosterdalfsen, kwamen opvallend veel graven tevoorschijn uit de trechterbekerperiode (3400-2750 v.Chr.). De ontdekking op zichzelf was niet geheel onverwacht. Al tijdens het eerder uitgevoerde proefsleuvenonderzoek was de ligging van een enkel graf vastgesteld, maar het aantal van 142 graven maakt de vindplaats binnen en buiten Nederland uniek. Behalve de resten van dit oude grafveld kwamen ook sporen uit latere periodes tevoorschijn.¹ De ont-

Afb. 1 Sporen uit de trechterbekerperiode in Dalfsen (foto: ADC ArchoProjecten).